

# Okul öncesi dönemde çocuk psikiyatrisi polikliniği'ne başvuran çocukların annelerinin tutumlarının, yeterliliklerinin ve bağlanma biçimlerinin değerlendirilmesi

*Evaluation of the parental attitudes, parental competency and attachment styles of the mothers of the children at pre-school period who were admitted to child psychiatry*

Öznur Bilaç<sup>1</sup>, Arif Önder<sup>1</sup>, Canem Kavurma<sup>1</sup>, Yakup Doğan<sup>1</sup>, Gülçin Uzunoğlu<sup>2</sup>, Yetis Isildar<sup>1</sup>, Şermin Yalın Sapmaz<sup>3</sup>

<sup>1</sup>Uzm. Dr., <sup>2</sup>Hem., Manisa Ruh Sağlığı Hastanesi, Çocuk ve Ergen Psikiyatri Kliniği, Manisa, Türkiye

<https://orcid.org/0000-0001-8369-6215>-<https://orcid.org/0000-0003-0571-9295>-<https://orcid.org/0000-0002-1644-4859>-<https://orcid.org/0000-0003-0961-3658>-<https://orcid.org/0000-0001-5948-5223>-<https://orcid.org/0000-0002-4885-2478>

<sup>3</sup>Dr. Öğr. Üyesi, Celal Bayar Üniversitesi, Çocuk Ve Ergen Psikiyatri AD, Manisa, Türkiye <https://orcid.org/0000-0002-1084-5053>

## ÖZET

**Amaç:** Bu çalışmada çocuk psikiyatrisi polikliniğine başvuran okul öncesi dönemdeki çocukların annelerinin tutumları, eşlerine olan bağlanmalarının şekli ve çocuklarının sorunlarına karşı yeterlilik algılarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. **Yöntem:** Gelişim testi sonucu gelişimsel geriliği olmayan yaşları 0-72 ay arası olan 40 çocuk ve anneleri çalışmaya dahil edilmiştir. Kontrol grubu olarak hiç çocuk psikiyatrisi başvurusu olmayan yaş ve cinsiyet açısından örneklem grubuna eşleştirilmiş 40 çocuk ve anneleri çalışmaya dahil edildi. Her iki grupta annelere çocuk uyumu ve anne baba yeterlilik ölçeği (CAPES-TR) verildi. Her iki grupta annelere Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (Parent Attitude Research Instrument, PARI) verildi ve annelere yakın ilişkilerde yaşantılar envanteri (Experiences in close relationships revised, ECC-R) uygulandı. İstatistiksel analiz için SPSS 20.0 kullanıldı. **Bulgular:** Gruplar CAPES-TR sonuçlarına göre kliniğe başvuran grupta duygusal, davranışsal ve toplam sorunlar kontrol grubuna göre anlamlı derece yüksek bulundu ( $p<0.05$ ). Aynı ölçekteki annenin kendine güveni düşük bulundu ( $p<0.05$ ). PARI puanlarının değerlendirilmesi sonucunda aşırı annelik alanında polikliniğe başvuran grubun puanı yüksek bulundu ( $p<0.05$ ). Aynı şekilde otoriter tutum puanı kliniğe başvuran grupta anlamlı olarak yüksek bulundu ( $p<0.05$ ). **Sonuç:** Araştırmanın sonuçları anne-babanın çocuk yetiştirme tutumunun çocuklarda görülen davranış sorunları açısından risk faktörü olduğunu gösteren araştırmalara benzerlik göstermektedir.

**Anahtar Sözcükler:** Çocuk, okul öncesi, anne tutumları, anne yeterliliği

(*Klinik Psikiyatri Dergisi 2020;23:83-91*)

DOI: 10.5505/kpd.2020.07078

## SUMMARY

**Objective:** In this study we aimed to evaluate attitudes, attachment styles to their husbands and competence perceptions of the mothers towards their children's problems whose children were at pre-school period with no cognitive developmental delay. **Method:** Forty children and their mothers were included into the study. The children were chosen among those who were aged between 0-72 months and had no developmental delay which was found out as a result of developmental test. As the control group, another 40 children and their mothers were included into the study. Child Adjustment and Parent Efficacy Scale (CAPES-TR) and Parent Attitude Research Instrument (PARI) were handed out to mothers in both groups. Finally, Experiences in Close Relationship Revised (ECC-R) was applied to mothers of both groups. SPSS20 was used for statistical analysis. **Results:** According to CAPES-TR results, emotional, behavioural and social problems in the group that were admitted to psychiatry clinic were higher than control group ( $p<0.05$ ). According to same scale, mothers' self-confidence was found significantly lower ( $p<0.05$ ). According to PARI results, the score of the group that applied to clinic for over-motherhood reasons was found higher ( $p<0.05$ ). Likewise, authoritative attitude score was found higher in patient group ( $p<0.05$ ). **Discussion:** The results of this study share similarities with other studies which found out that parental child-rearing attitude presents a risk factor for behavioural problems among children.

**Key Words:** Child, parental attitudes, parental competency

## GİRİŞ

Psikososyal çevre, okul öncesi dönemde ruhsal gelişimin en önemli belirleyicilerindendir (1). Çocuğun ileriki yaşamında gerek aile içindeki bireylerle, gerek yaşlıları ve diğer insanlarla sağlıklı ve iyi ilişkiler kurabilmesi için fırsatların sağlanması ve bunların geliştirilmesi, anne ve babaların tutum ve davranışları ile şekillenir (2). Anne ve baba tutumları, çocuğun gelişimi hakkında bilgi vermektedir. Ebeveynlerin okul öncesi dönemde olan çocuklarına olumlu ya da olumsuz tutumları, çocuklarının gelişimlerini önemli derecede etkileyebilir. Çocuklar 0-6 yaş döneminde en yakınlarını, yani anne ve babalarını model alırlar. Bu modellerdeki değişimler, çocukların davranışlarında da değişimlere yol açabilir. Çünkü çocukluk yılları, hızlı fiziksel, duygusal, bilişsel ve sosyal değişimlerin olduğu bir süreçtir (3).

Çocukların ruhsal gelişiminde annenin tutumlarının, çocuğun problemlerine yaklaşımının, çocukla olan bağlanmasının önemi büyüktür (4). Sağlıklı bir anne-çocuk ilişkisi kurulması, çocuğun ruhsal gelişimi açısından önemlidir. Anne-çocuk ilişkisinin bozulması ve annenin hatalı tutumları, çocukta bir takım ruhsal sorunların oluşmasına neden olabilir. Tam tersi yönde çocukta gözlemlenen psikiyatrik sorunlar, anne-çocuk ilişkisinin bozulmasına, annenin ruhsal sağlığının etkilenmesine neden olabilir. Annenin sorunlar karşısında kendine güveni, olumlu annelik tepkileri verebilmesi bu sorunların azaltılmasında önemlidir. Ancak anne bu sorunlar karşısında yeterli tepki veremediğinde ruhsal sıkıntılar artmakta ve çocuk psikiyatrisi servislerine başvuruya neden olmaktadır (5,6).

Ülkemizde 24-72 ay aralığında 200 çocuğun ve annelerinin incelendiği bir araştırmada, çocuklardaki psikopatoloji varlığı ile annelerin olumsuz tutumları arasında ilişki olduğu, annelerin eğitim düzeyi arttıkça olumlu tutumların arttığı bildirilmiş ve çocuk psikiyatrisine başvuran ailelerde çocuğun tanısının yanında, aile ortamının da değerlendirmenin parçası olması gerektiği vurgulanmıştır (5). Başka bir araştırmada da annedeki psikiyatrik belirtilerin, çocukta hastalık tanısından bağımsız olarak hem içe yönelim hem de

dışa yönelim sorunları ile ilişkili olduğu bildirilmiştir (6).

Bu çalışmada herhangi bir bilişsel ve gelişimsel geriliği olmayan, ancak davranışsal sorunlar, hareketlilik, dışa atım sorunları, dil ve konuşma bozuklukları, kaygı bozuklukları gibi nedenlerle çocuk psikiyatrisi polikliniğine başvuran okul öncesi dönemdeki çocukların annelerinin tutumları, bağlanmaların stilleri ve çocukların sorunlarına karşı yeterlilik algılarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ülkemizde okul öncesi yaş döneminde olan çocuklarla yapılmış araştırmalar incelendiğinde, bizim çalışmamız, hem anne tutumlarının, hem annelerin bağlanma stilleri ve çocukların sorunlarına karşı yeterlilik algılarının değerlendirildiği bildiğimiz kadarıyla ilk çalışmadır.

## YÖNTEM

Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları polikliniğine Haziran 2017- Aralık 2017 tarihleri arasında başvuran ve 0-72 ay arası yapılan Denver Gelişimsel Tarama Testi (DGTT) sonucu gelişimsel geriliği olmayan 40 çocuk ve anneleri çalışmaya dahil edilmiştir. Kontrol grubu olarak hiç çocuk psikiyatrisi başvurusu olmayan, DGTT testi sonucunda gelişimsel geriliği olmayan yaş ve cinsiyet açısından örneklem grubuna eşleştirilmiş çalışmaya katılmayı kabul eden hastane personelinin ve yakınlarının 40 çocuğu ve anneler çalışmaya dahil edilmiştir. Her iki gruba yaş, okul durumu, ailenin yaş, eğitim ve meslek özelliklerini, anne ile babanın birbirleri ve çocukla olan ilişkilerini, gebelik süreci, doğum şekli, gelişimsel basamaklara ulaşma zamanı, bebeklikteki mizaç özellikleri, kim tarafından bakım gördüğünü sorgulayan sosyodemografik bilgi formu verildi. Her iki gruptaki annelere çocuk uyumu ve anne baba yeterlilik ölçeği (CAPES-TR), Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (Parent Attitude Research Instrument, PARI) verildi ve Annelere Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri (Experiences in close relationships revised, ECC-R) uygulandı. Çalışmanın etik kurul onayı Celal Bayar Üniversitesinden alındı (Tarih: 10.05.2017 no: 20.478.486).

İstatistiksel analiz için SPSS 20.0 (IBM, 2011)

kullanıldı. Verilerin değerlendirmesinde tanımlayıcı istatistikler (ortalama, standart sapma, minimum, maksimum, yüzde) ve değişkenlerin karşılaştırılmasında kategorik veriler için ki kare, ölçek puanlarının değerlendirilmesinde parametrik varsayımı yerine getiren gruplarda Independent t testi, parametrik varsayımları yerine getiremeyen gruplarda Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis istatistiksel analizi kullanıldı. Değişkenlerin dağılımı göz önünde bulundurularak ölçümler arası korelasyon Pearson test ile değerlendirildi.  $p < 0.05$  istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

*Denver Gelişimsel Tarama Testi (DGTT):* Süt çocuklarının ve okul öncesi çocukların gelişimini değerlendirmede kullanılan basit bir yöntemdir (7-9). Test 1967'de Frankenburg ve Dodds tarafından hazırlanmış, 1971'de yeniden gözden geçirilmiştir. Türk toplumuna uyarlanması ve standardizasyonu 1982 yılında Yalaz ve Epir tarafından yapılmıştır (10). DGTT, Türk çocukları için standardize edilmiş gelişim testidir. DGTT, 1 ay ile 6 yaş arasındaki çocuklara uygulanabilen bir testtir. Özellikle süt çocuğunun gelişiminin izlenmesinde ve gelişimsel sapmaların erken tanınmasında önemli yeri vardır. Bu sayede rehabilitasyonun erken dönemde başlaması mümkün olmaktadır (7, 9,10).

*Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI):* 1958 yılında Schafer ve Bell tarafından ABD'de geliştirilmiştir (11). Ölçek Güney Le Compte, Ayhan Le Compte ve Serap Özer tarafından 1978 yılında Türkçe'ye uyarlanmıştır (12). Türk örneklem grubu puanlarının faktör analizinden beş alt faktör oluşturulmuştur.

Bu boyutlar: Aşırı Annelik Boyutu, Demokratik Tutum ve Eşitlik Tanıma Boyutu, Ev Kadınlığını Reddetme Boyutu, Eşlerin Geçimsizliği Boyutu, Baskı ve Disiplin Boyutu şeklinde ele alınmaktadır (13,14).

*Çocuk Uyumu ve Anne Baba Yeterlik Ölçeği (CAPES-TR):* Morawska ve ark. (2014) tarafından geliştirilen ve ebeveyn tarafından yanıtlanan, çocuğun duygusal ve davranış sorunları ile ebeveyn öz yeterliliğini birlikte değerlendiren ölçek toplam 27 değerlendirme cümlesi içermektedir (15).

Dörtlü Likert tipi ölçüm sağlamaktadır. Ölçeğin çocuk uyumu alt ölçeği, davranışsal sorunlar faktörü ve duygusal sorunlar faktörü olmak üzere iki faktörden oluşmaktadır. CAPES-TR'nin diğer alt ölçeği ise anne-baba yeterlik alt ölçeğidir. Çocuk uyumu alt ölçeğindeki puanların yükselmesi çocuk uyumu ile ilgili sorunlu davranışların arttığını gösterirken, anne-baba yeterlilik alt ölçeğindeki puanların artışı çocuklarının davranışları ile baş edebilme konusunda öz yeterlilikleri yüksek ebeveynler anlamına gelir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği Buran (2015) tarafından yapılmıştır (16). Ölçeğin çocuk uyumu ve ebeveyn öz yeterliliği alt ölçeği için hesaplanan Cronbach alfa değerleri sırasıyla 0.90 ve 0.92'dir

*Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri II (ECC-R):* Fraley ve ark. (2000) tarafından geliştirilen ölçeğin Türk örnekleme için geçerlik ve güvenilirlik çalışması Selçuk ve ark. (2005) tarafından yapılmıştır (17,18). Ölçekte maddelerin 18'i kaçınma, 18'i kaygı alt boyutlarında olmak üzere yedili Likert tipinde toplam 36 madde vardır. Bağlanmanın hem kaygı (Cronbach alfa katsayısı,  $\alpha=0,86$ ), hem de kaçınma (Cronbach alfa katsayısı,  $\alpha=0,90$ ) boyutlarının yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğu bulunmuştur. Yapılan test-tekrar test analizi sonucunda ölçeğin kaygı boyutunun 0,82 ve kaçınma boyutunun 0,81 oranında test-tekrar test güvenilirliğine sahip olduğu tespit edilmiştir (18).

## BULGULAR

Çalışmaya katılan olguların yaş ortalaması  $51,9 \pm 13,5$  ay iken, kontrol grubunun yaş ortalaması  $52,2 \pm 17$  aydır. Çocukların cinsiyeti, doğum şekilleri, doğum zamanları, bebeklikte ciddi kolik, yeme ve uyku problemleri öyküsü ve 0-2 yaş döneminde anneden 1 haftadan uzun süre ayrı kalma öyküsü açısından olgu ve kontrol grupları arasında istatistiksel fark bulunmadı. Annenin gebelikte sigara/alkol kullanımı öyküsü istatistiksel açıdan anlamlı olarak olgu grubunda daha sık bulundu (Tablo 1).

Çalışmaya katılan olguların anne-babaların yaş ortalamaları sırasıyla  $32,45 \pm 5,3$  yıl ve  $35,53 \pm 5,6$  yıl iken, kontrol grubunun anne-babalarının yaş ortalamaları sırasıyla  $32,58 \pm 3,9$  yıl ve  $35,05 \pm 4,3$  yıl

**Tablo 1.** Vaka ve kontrol gruplarına ait sosyodemografik veriler

	Vaka		Kontrol		p
	S	%	S	%	
<b>Cinsiyet</b>					
Kız	13	32,5	16	40	0,432
Erkek	27	67,5	23	57,5	
<b>Doğum şekli</b>					
NSVD	13	32,5	14	35	0,813
CS	27	67,5	26	65	
<b>Annenin gebelikte sigara/alkol kullanımı öyküsü</b>					
Var	6	15	1	2,5	0,048*
Yok	34	85	39	97,5	
<b>Doğum zamanı</b>					
Term	33	82,5	35	87,5	0,531
Preterm	7	17,5	5	12,5	
<b>Bebeklikte ciddi gaz sorunu öyküsü</b>					
Var	19	47,5	13	32,5	0,171
Yok	21	52,5	27	67,5	
<b>Bebeklikte uyku problemi öyküsü</b>					
Var	18	45	13	32,5	0,251
Yok	22	55	27	67,5	
<b>Bebeklikte yeme sorunu öyküsü</b>					
Var	17	42,5	14	35	0,491
Yok	23	57,5	26	65	
<b>0-2 yaş döneminde anneden 1 haftadan uzun süre ayrı kalma öyküsü</b>					
Var	5	12,5	4	10	0,723
Yok	35	87,5	36	90	

\*p&lt;0.05 istatistiksel açıdan anlamlı

olarak saptandı. Her iki grup sosyodemografik açıdan kıyaslandığında annenin eğitim durumu kontrol grubunda daha yüksek bulundu. Hasta grubunda annelerin daha yüksek bir çoğunluğunun çalışmadığı saptandı. Aile yapısı, anne-babada herhangi kronik bir fiziksel hastalık öyküsü açısından olgu ve kontrol grupları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmamaktayken, anne ve babada psikiyatrik hastalık öyküsü olgu grubunda kontrol grubuna göre daha fazla bulundu ( $p<0.05$ ) Olgu grubunda annelerin %10'unun ( $n=4$ ), babaların %10 ( $n=4$ )'nun psikiyatrik tedavi öyküsü bulunmakta iken, kontrol grubunda annelerin ve babaların psikiyatrik tedavi öyküsü bulunmadı (Tablo 2).

Olgu grubunda en sık başvuru nedeni hareketlilik ve hırçınlık idi ( $n=20$ , %50). Bunu sırasıyla konuşma gecikmesi ( $n=4$ , %10), kaygı-korku ( $n=3$ , %7,5), okul reddi ( $n=3$ , %7,5), kardeş kıskançlığı ( $n=2$ , %5), tuvalet eğitiminde zorlanma ( $n=2$ , %5), dikkat dağınıklığı ( $n=1$ , %2,5), diş gıcırdatma ( $n=1$ , %2,5), kendine zarar verme davranışı ( $n=1$ , %2,5), kaka tutma ( $n=1$ , %2,5), kekemelik ( $n=1$ , %2,5) ve saldırganlık ( $n=1$ , %2,5) yakınmaları izliyordu.

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeğinden aldıkları puanlar incelendiğinde "aşırı annelik ve otoriter tutum" puanları polikliniğe başvuran grubun puanı olarak yüksek bulundu ( $p<0.05$ ) Gruplar CAPES-TR sonuçlarına göre, polikliniğe başvuran grupta duygusal, davranışsal ve toplam sorunlar kontrol grubuna göre anlamlı derece yüksek bulundu ( $p=0.023$ ,  $p=0.000$  ve  $p=0.000$ ). Aynı ölçekte, annenin kendine güveni kontrol grubunun annelerine göre anlamlı derecede düşük saptandı ( $p=0.000$ ). ECC-R değerlendirilmesi sonucunda gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmadı ( $p>0.05$ ) ve veriler Tablo 3'te sunuldu.

Polikliniğe getirilen çocukların CAPES-TR ile PARI ölçek puanları arasındaki korelasyon analizinde duygusal sorunlar ile PARI'nin faktör 4 alt ölçeği arasında negatif yönde ilişki, davranışsal sorunlar ile faktör 3 alt ölçeği arasında pozitif yönde ilişki saptanmış olup, diğer alt ölçek karşılaştırmalarında anlamlı bir korelasyon saptanmadı (Tablo 4). CAPES-TR ebeveyn öz yeterliliği ile CAPES-TR çocuk uyumu alt ölçeklerinin tümü arasında negatif yönde ilişki saptandı (Tablo 4). ECC-R kaygı boyutu ile aşırı annelik boyutu arasında pozitif yönde, ECC-R kaçınma

**Tablo 2.** Ailelere ait sosyodemografik veriler

	Vaka S	%	Kontrol S	%	P
Aile yapısı					
Çekirdek	37	92,5	37	92,5	
Geniş	1	2,5	3	7,5	0,223
Parçalanmış	2	5	-	-	
<b>Anneler</b>					
Yaş ortalamaları	32,45±5,33		32,58±3,94		
Eğitim düzeyi					
İlkokul mezunu	6	15	-	-	
Ortaokul	10	25	-	-	
Lise	17	42,5	15	37,5	0,000**
Yüksekokul	3	7,5	6	15	
Üniversite	4	10	19	47,5	
Fiziksel hastalık					
Var	2	5	2	5	0,692
Yok	38	95	38	95	
Psikiyatrik hastalık					
Var	4	10	-	-	0,040*
Yok	36	90	40	100	
İş durumu					
Çalışıyor	9	22,5	34	85	0,000**
Ev hanımı	31	77,5	6	15	
<b>Babalar</b>					
Yaş ortalamaları	35,53±5,63		35,05±4,34		
Eğitim düzeyi					
İlkokul	6	15	1	2,5	
Ortaokul	7	17,5	2	5	
Lise	14	35	13	32,5	0,020*
Yüksekokul	7	17,5	7	17,5	
Üniversite	6	15	17	42,5	
Fiziksel hastalık					
Var	1	2,5	-	-	0,314
Yok	39	97,5	40	100	
Psikiyatrik hastalık					
Var	4	10	-	-	0,040*
Yok	36	90	40	100	
İş durumu					
Çalışıyor	37	92,5	40	100	
İşsiz	2	5	-	-	0,210
Emekli	1	2,5	-	-	

\*p<0.05 istatistiksel açıdan anlamlı, \*\*p<0.001 istatistiksel açıdan anlamlı

boyutu ile demokratik tutum arasında negatif yönde, EEC-R kaygı boyutu ile ev kadınlığı reddetme arasında pozitif yönde, ECC-R kaçınma ve kaygı boyutu ile eş geçimsizliği arasında pozitif yönde ilişki saptandı (Tablo 5).

## TARTIŞMA

Bu çalışmada, okul öncesi dönemde psikiyatrik muayeneye başvuran olguların ve sağlıklı kontrollerin sosyodemografik özellikleri, çocukların duygusal ve davranışsal sorunları, annelerinin ebeveynlik becerileri ve annenin bağlanma özellikleri karşılaştırılarak incelenmiştir. Olguların annelerinin psikiyatrik hastalık öyküsü sıklığının kontrol grubuna göre daha fazla olduğu, annelerinin kontrol grubuna göre daha zorlayıcı ve katı tutumlar sergiledikleri, çocuklarının duygusal ve davranışsal zorlukları karşısında kendilerini daha yetersiz hissettikleri saptanmıştır.

Okul öncesi yaş grubunda görülen psikiyatrik hastalık yaygınlığı ile ilgili az sayıda araştırma bulunmaktadır. Wilens ve ark. (2002) yaptıkları

araştırmada DEHB, anksiyete ve duygudurum bozukluklarını sırasıyla bu yaş grubu için %27-86, %16.5-28 ve %3.5-43 olarak bildirmişlerdir (19). Anselmi ve ark. (2004), okul öncesi dönem çocuklarıyla yaptıkları araştırmada görülen davranış problemlerinin, %31.8'inin agresif davranışlar, hiperaktivite, itaatsizlik, öfkeli davranışlar, %15.2'sinin ise içe kapanıklık, somatik şikâyetler, üzüntü, korku sergilediklerini saptamıştır (20). Başka araştırmalarda da yine okul öncesi yaş grubunda en fazla aşırı hareketlilik bildirilmiştir (21, 22). Araştırmamızda da literatürü destekler şekilde, olgu grubunun polikliniğe anneleri tarafından getirilme nedeni olarak en çok hareketlilik ve hırçınlık saptandı. Çocuk psikiyatri polikliniğine başvuran annelerde psikiyatrik rahatsızlık kontrol grubunun annelerine göre daha sıklıkla. Bu bulgu daha önce yapılan araştırmalarda da gösterilmiştir (5,6,23). Yapılan araştırmalarda eğitim düzeyi düşük olan annelerin daha sık aşırı koruyucu tutum sergiledikleri, düşük eğitim düzeyinde olanların çocuklarını disipline edebilmek için daha çok fiziksel ceza uyguladıkları, yüksek düzeyde eğitim almış annelerin ise daha çok destekleyici ve çocuk merkezli tutumlar sergiledikleri bildirilmektedir (5,24,25). Özben ve Argun

**Tablo 3.** Vaka ve kontrol grubunun PARI, CAPES-TR ve ECC-R puanlarının karşılaştırılması

	Vaka Ortalama	Kontrol Ortalama	z	p
<b>PARI Alt Ölçeği Faktörleri</b>				
Faktör 1	50,19	30,81	-3,733	0,000*
Faktör 2	42,68	38,33	-,842	0,400
Faktör 3	40,09	40,91	-,159	0,874
Faktör 4	40,41	40,59	-,034	0,973
Faktör 5	47,68	33,33	-2,766	0,006*
<b>CAPES-TR Çocuk Uyumu Alt Ölçeği Faktörleri</b>				
Davranışsal sorunlar	46,28	34,73	-2,266	0,023*
Duygusal sorunlar	51,71	29,29	-4,318	0,000**
CAPES-TR çocuk uyumu alt ölçeği toplam puan	51,81	29,19	-4,356	0,000**
<b>CAPES-TR Ebeveyn Özyeterliliği Alt Ölçeği</b>				
CAPES-TR ebeveyn özyeterliliği alt ölçeği toplam puanı	31,00	50,00	-3,658	0,000**
<b>ECC-R alt ölçeği puanları</b>				
Kaçınmacı bağlanma	39,26	41,74	-,476	0,634
Kaygılı bağlanma	39,91	41,09	-,226	0,821

Mann Whitney U testi uygulanmıştır. PARI: Parent Attitude Research Instrumen; CAPES-TR: Child Adjustment and Parent Efficacy Scale; ECC-R:Experiences in close relationships revised; \*p<0.05 istatistiksel açıdan anlamlı.

\*\*p<0.001 istatistiksel açıdan anlamlı

(2002) yaptıkları bir araştırmada çalışmayan annelerde aşırı kontrolcü ve katı ebeveyn tutumlarının daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir (26). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan Karabük'te ikamet eden 381 ebeveynin çocuklarına karşı tutumlarının incelendiği bir araştırmada, üniversite mezunu annelerin demokratik/eşitlik tutumları ilköğretim, ortaokul ve lise düzeyindeki annelerden daha yüksek, üniversite mezunu annelerin aşırı koruyuculuk ve sert/katı disiplin tutumlarının daha düşük olduğu saptanmıştır (27). Yine aynı araştırmada öğretmen, avukat gibi mesleklere sahip annelerin, ev hanımı olanlardan daha fazla demokratik tutum, daha az katı/sert disiplin ve aşırı koruyuculuk tutumuna sahip oldukları bildirilmiştir (27). Klinik örnekleme yapılmış başka bir araştırmada lise altı eğitim düzeyine sahip anneler, lise ve üzeri eğitilmiş annelere göre daha olumsuz tutum gösterdiği bildirilmiştir (5). Çalışmamızda olgu grubunda annelerin çoğunluğu çalışmıyordu ve lise mezunuydu. Kontrol grubunun annelerine göre daha kontrolcü ve katı ebeveynlik tutumları sergiledikleri saptandı. Bu durum literatürü destekler şekilde eğitim düzeyi yükseldikçe ve çalışan annelerin çocuklarına karşı demokratik tutumlarının arttığını, aşırı koruyuculuk ve sert/katı disiplin tutumlarının azaldığını göstermektedir.

Anne-baba tutumları, çocuklarda davranış problemlerine neden olabilmektedir (28). Otoriter

ailede yetişen çocuklarda, yüksek saldırganlık gibi olumsuz davranışlar geliştiği, özgüven eksikliği, okulda ve çevrede saldırganlık, başkalarına zarar verme ve derslerde başarısızlık gibi sonuçlarının olduğu belirlenmiştir (29-31). Aşırı koruyucu anne-baba davranışları, çocuklarda okul fobisinin ortaya çıkmasına, gece altını ıslatmalara, içine kapanmaya ve utangaçlık görülebilmesine neden olduğu bildirilmiştir (32,33).

Literatürde anne-baba tutumları ile okul öncesi dönemdeki çocukların problem davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların az olduğu, çalışmaların daha çok ergenler ile yapıldığı görülmüştür. Demirkaya ve Abalı (2012), yaşları 24 ay-72 ay olan ve ilköğretilere gitmeyen 200 çocuk ve anneleri ile yaptıkları araştırmada karı-koca geçimsizliği, katı disiplin, ev kadınlığı reddi alanlarındaki yüksek ortalamalar ile çocuktaki çocuk davranışı değerlendirme ölçeğindeki dışa yönelim puanları arasında ilişkinin olduğunu, çocuk içe yönelim puanları ile geçimsizlik ve aşırı koruyuculuk arasında ilişki olduğunu bildirmişler ve çocuklardaki psikopatoloji varlığı ile annelerin olumsuz tutumları arasında ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir (5). Derman ve Başal'ın (2013) 5-6 yaş çocuklarda gözlenen davranış problemlerini ve anne-baba tutumları ile problem davranışlar arasındaki ilişkiyi belirlemek için 1112 çocukla yaptıkları araştırmada içe kapanık, hiperaktif,

**Tablo 4.** Vaka grubunun PARI, CAPES-TR ebeveyn öz yeterliliği ve CAPES-TR Çocuk Uyumu Alt Ölçeği puanları arasındaki ilişki

	Davranışsal sorunlar		Duygusal sorunlar		CAPES-TR çocuk uyumu alt ölçeği toplam puan	
	r	p	r	p	r	p
Faktör 1	-.215	0,182	-.072	0,660	-.212	0,190
Faktör 2	.013	0,938	-.027	0,869	.008	0,961
Faktör 3	.332	0,036*	-.034	0,837	.307	0,054
Faktör 4	.051	0,757	-.413	0,008*	-.010	0,950
Faktör 5	-.047	0,772	.158	0,330	-.022	0,891
CAPES-TR ebeveyn öz yeterliliği	-.637	0,000**	-.394	0,012*	-.652	0,000**

Pearson korelasyon testi uygulanmıştır. PARI: Parent Attitude Research Instrument; CAPES-TR: Child Adjustment and Parent Efficacy Scale; ECC-R: Experiences in close relationships revised; \*p<0.05 istatistiksel açıdan anlamlı, \*\*p<0.001 istatistiksel açıdan anlamlı

kıskançlık gösteren çocukların ailelerinin orta düzeyde ev kadınlığını reddedici tutuma ve iştahsız, aşırı inatçı, vurma davranışı gösteren ve tırnak yiyen çocukların ailelerinin ise düşük düzeyde ev kadınlığını reddedici tutuma sahip oldukları, içe kapanıklık, aşırı inatçılık, hayvan korkusu ile aşırı koruyucu anne-baba tutumu arasında, içe kapanıklık, parmak emme ve fobiler ile demokratik tutum arasında, hayvan korkusu ile ev kadınlığını reddedici tutum arasında, hayvan korkusu, tükürme ve yalan ile sıkı disiplinli tutum arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır (22). Yurduşen'in (2004) yapmış olduğu çalışmada ev kadınlığı rolünü reddeden annelerin çocuklarında davranış problemlerinin olduğu bildirilmiştir (34). Başka bir çalışmada, ev kadınlığı rolü ile diğer çocuk davranışları arasında herhangi anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (35). Sertbaş'ın (2006) yapmış olduğu çalışmada ebeveynler arasında yaşanan geçimsizliklerin çocuklarda çeşitli davranış problemlerine yol açtığı belirtilmiştir (36).

4 ve 5 yaşındaki 102 çocuk ve ebeveyni ile yapılmış bir çalışmada demokratik ebeveyn tutumunun çocukların duygu düzenleme becerileri üzerinde olumlu, otoriter ebeveyn tutumunun ise olumsuz etkisinin olduğu saptanmıştır (37).

Çalışmamızda çocukların davranış sorunlarına ait veriler incelendiğinde, polikliniğe getirilen gruptaki annelerin eş geçimsizliği puanı yüksek olanların çocuklarında literatürü destekler şekilde davranışsal sorunların arttığı, farklı olarak emosyonel sorun puanı yükseldikçe anneliği reddedici tutumun azaldığı görüldü. Polikliniğe getirilen grupta ebeveynlerin öz yeterlilikleri azaldıkça çocuklardaki emosyonel ve davranış sorunlarının arttığı görüldü. Literatürle uyumlu şekilde polikliniğe getirilen gruptaki çocuklarda duygusal, davranışsal sorunlar, annelerinde ise aşırı annelik ve otoriter tutum kontrol grubundan anlamlı derece yüksek bulundu.

Dört-altı yaş arasında çocuğu olan 200 anne ve baba ile yapılmış bir çalışmada, kaygılı bağlanma ile anne tutumları arasında sadece otoriter-baskıcı tutum arasında pozitif yönde bir ilişki saptanmışken, kaçınan bağlanma ile aşırı annelik, ev kadınlığını reddetme, geçimsizlik ve otoriter-baskıcı tutum arasında pozitif yönde ilişki olduğu bildirilmiştir (38). Altı-on bir yaş grubu çocuğa sahip 91 anne ile yapılmış bir çalışmada güvenli bağlanma ile aşırı annelik, geçimsizlik ve genel baskı alt ölçek puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde negatif ilişki olduğu saptanmışken, kaygılı ve kaçınan bağlanma ile anne tutumları

**Tablo 5.** Vaka grubunun PARI ve ECC-R puanları arasındaki ilişki

	ECC-R kaçınma boyutu		ECC-R kaygı boyutu	
	r	p	r	p
Faktör 1	.006	0,970	.354	0,025*
Faktör 2	-.470	0,002*	-.217	0,178
Faktör 3	.167	0,303	.302	0,058*
Faktör 4	.423	0,007*	.351	0,027*
Faktör 5	.160	0,324	.342	0,031

Pearson korelasyon testi uygulanmıştır. PARI: Parent Attitude Research Instrument; CAPES-TR: Child Adjustment and Parent Efficacy Scale; ECC-R: Experiences in close relationships revised; \*p<0.05 istatistiksel açıdan anlamlı

arasında bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır (35). Ebeveynin ayrılma anksiyetesi ve aşırı koruyuculuğu, güvensiz bağlanma tarzları ile ilişkili bulunmuştur (39-41). Araştırmamızda polikliniğe getirilen grupta aşırı annelik, ev kadınlığını reddetme ve eş geçimsizliği ile kaygılı bağlanma arasında ve eş geçimsizliği ile kaçınan bağlanma arasında pozitif yönde ilişki, demokratik tutum ile kaçınan bağlanma arasında negatif yönde ilişki saptandı. Kontrol grubuyla annelerinin bağlanma stilleri açısından istatistiksel bir farklılık saptanmadı. Kaygılı bağlanan annelerin çocuklarıyla daha çok uğraştıkları, kaçınan bağlanan annelerin daha az söz hakkı verdikleri, problemlerin çözümünde daha az ortak görüş sundukları şeklinde yorumlanabilir. Kaygılı bağlanan ebeveynler, sosyal temas ve yakınlık isteyerek çocuklarına ve eşlerine yaklaşırlar; fakat sahip oldukları korku, bu sürecin niteliğini olumsuz etkiler (38). Kayıtsız kaçınmacı bağlanan kişiler, eşlerine ve evlatlarına karşı soğuk ve ilgisizdirler (42). Araştırmamızdaki eş geçimsizliği ile kaçınan ve kaygılı bağlanma arasındaki ilişki literatüre uyumlu olarak beklenen bir sonuçtur.

Çalışmamız çok az sayıda araştırmaya konu olan bir alana dair veriler sunuyor olmakla birlikte, verilerin değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gereken kısıtlılıklar vardır. Araştırmamız kesitsel şekilde dizayn edilmiştir ve incelenen değişkenlerin psikopatoloji üzerindeki etkisinin incelenmesi için uzun izlem araştırmalarına gereksinim vardır. Başvuran 0-6 yaş grubu çocuklarda ve kontrol grubunda psikopatoloji değerlendirmesi için CAPES-TR ölçeğinin

çocuk uyumu alt ölçeğindeki davranışsal ve duygusal sorunlar alt ölçeği kullanılmış olup ayrı bir ölçekle ya da klinik olarak değerlendirilmemiş olması bir kısıtlılıktır.

Sonuç olarak, okul öncesi yaş döneminde annenin çocuk yetiştirme tutumu ile çocuğun davranış sorunları, annelerin yeterlilik algıları, annenin bağlanma özellikleri arasındaki ilişkilerin araştırıldığı sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Literatürde araştırmaların ya klinik dışı ya da sadece poliklinik başvurusu olan örneklerle yapılmış olduğu görülmektedir. Araştırmamızda kontrol grubunun olması güçlü yanındır. Polikliniğe davranış sorunları ile gelen çocuklarda, anne ve çocuk psikopatoloji açısından birlikte değerlendirilmelidir. Bu bağlamda toplum ruh sağlığı açısından anne ruh sağlığının önemsenmesi gerekliliği bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Okul öncesi dönemde görülebilecek davranış sorunları ve bunlarla başa çıkma yolları hakkında ailelere yönelik eğitim programları düzenlenebilir. Davranış sorunları üzerinde etkili olabilecek kişilik özellikleri, mizaç, çevre faktörleri, yaşam koşulları, aile ve akran ilişkileri, okul ortamı ele alınarak ve bu değişkenlerin etkileşimleri incelendiği daha çok örneklemli çalışmalara ihtiyaç vardır.

---

Yazışma Adresi: Uzm. Dr., Öznur Bilaç, Manisa Ruh Sağlığı Hastanesi, Çocuk ve Ergen Psikiyatri Kliniği, Manisa, Türkiye  
oznurbilac@gmail.com

---

#### KAYNAKLAR

1. Agnafors S, Sydsjö G, Comasco E, Bladh M, Orelund L, Svedin CG. Early predictors of behavioural problems in pre-schoolers – a longitudinal study of constitutional and environmental main and interaction effects. *BMC Pediatr* 2016;16: 76.
2. Ekşi A. Ben Hasta Değilim Çocuk Sağlığı ve Hastalıklarının Psikososyal Yönü, Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri,1999.
3. Bernstein DA, Clarke-Stewart A, Roy EJ, Srull TK, Wickens CD. *Psychology 2nd Edition*, Princeton, Houghton Mifflin Company, 1994.
4. Mortensen JA, Melissa A. Barnett. Risk and Protective Factors, Parenting Stress, and Harsh Parenting in Mexican Origin Mothers with Toddlers. *Marriage & Family Review* 2015;51:1, pages 1-21.
5. Karakoç SD, Abalı O. Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının okul öncesi dönem davranış sorunları ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2012;13: 67-74.
6. Hesapçoğlu ST, Mehmet FC, Betül Erdoğan, Gözde K, Esra Ç. Okul Öncesi Çocuklarda Duygusal ve Davranışsal Sorunlar Annedeki Hangi Psikiyatrik Belirtiler ile İlişkilidir? *Dusunen Adam* 2017;30: 6-14.
7. Renda Y, Yalaz K, Özdirim E, Aysun S. *Pediyatrik Nöroloji*. Ankara, Türkiye Sağlık ve Tedavi Vakfı Yayınları, 1983, s.309-311.
8. Miller V, Onotera RT, Deinard AS. *Denver Developmental Screening Test: Cultural Variations in Southeast Asian Children*. *J Pediatr* 1984;104: 481-483.
9. Apak S. *Gelişim Nörolojisi*, İstanbul, Bayrak Matbaası, 1989, s.223-224.
10. Yalaz K, Epir S. *Denver Gelişimsel Tarama Testi El Kitabı*

- Türk Çocuklarına Uygulanması ve Standardizasyonu. Ankara, Meteksan Mtb, 1982.
11. Öner N. Does education make a difference in the child rearing attitudes of parents in Turkey. *Boğaziçi Univ Derg* 1984; 11: 43-54.
12. Kulaksızoğlu A. Ergen aile çatışmaları ile annenin tutumları arasındaki ilişki ve ergenin problemleri. *Journal of Educational Sciences* 1989;1:71-87.
13. Öner N. Türkiye'de kullanılan psikolojik testler. İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1994.
14. Savran C. Ana-babaların kişilik özellikleri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiler. 10.Ya-Pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri (Ankara, 1995).
15. Morawska A, Sanders MR, Haslam D, Filus A, Fletcher R. Child adjustment and parent efficacy scale: Development and initial validation of a parent report measure. *Aust Psychol* 2014; 49: 241-252.
16. Buran BŞ. Çocuk uyumu ve annebaba yeterlik ölçeği 2-12 yaş (CAPES-TR) [Child Adjustment and Parent Efficacy Scale (CAPES)]'in klinik ve toplum örneklerinde Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Uzmanlık Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, 2015.
17. Fraley RC, Waller NG, Brennan KA. An Item Response Theory Analysis of Self-Report Measures of Adult Attachment. *J Pers Soc Psychol* 2000;78: 350-365.
18. Selçuk E, Günaydın G, Sümer N, Uysal A. Yetişkin bağlanma boyutları için yeni bir ölçüm: Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri-II'nin Türk örnekleminde psikometrik açıdan değerlendirilmesi. *Türk Psikol Yaz* 2005; 8: 1-11.
19. Wilens TE, Biederman J, Brown S, Monuteaux, M, Prince J, Spencer TJ. Patterns of psychopathology and dysfunction in clinically referred preschoolers. *J Dev Behav Pediatr* 2002; 23(Suppl 2): 31-36.
20. Anselmi L, Piccinini CA, Barros FC, Lopes RS. Psychosocial determinants of behaviour problems in Brazilian preschool children. *J Child Psychol Psychiatry* 2004; 45:779-788.
21. Sezer Ö. Okul öncesi dönemde bulunan çocuklarda sık rastlanan uyum ve davranış bozuklukları ve bu bozukluklara ilişkin öğretmenlerin görüşleri. Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi 1. Uluslararası Okulöncesi Eğitim Kongresi (2006 İstanbul), Bildiri Kitabı, 2006 III. Cilt, s.280-293, İstanbul.
22. Derman MT, Başal HA. Okul Öncesi Çocuklarında Gözlenen Davranış Problemleri ile Ailelerinin Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişki. *Amasya Uni Eğitim Fak Derg* 2013; 2:115-144.
23. Cimino S, Cerniglia L, Paciello M, Sinesi S. A six-year prospective study on children of mothers with eating disorders: the role of paternal psychological profiles. *Eur Eat Disord Rev* 2013; 21: 238-246.
24. Şanlı D. Annelerin Çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2007.
25. Bronstein MH, Zlotnik D. Parenting Styles and Their Effects. MM Haith, JB Benson (Ed.), *Encyclopedia of Infant and Early Childhood Development*, Oxford: Academic Press, 2008, p.496-509.
26. Özben Ş, Argün Y. Okul öncesi çocukların Anne-Babalarının çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili değişkenlerin incelenmesi. *DEU Buca Eğitim Fak Derg* 2002; 14: 18-28.
27. Özyürek A, Şahin FT. 5-6 Yaş Grubunda Çocuğu Olan Ebeveynlerin Tutumlarının İncelenmesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi 2005; 25:19-34.
28. Arı R. Gelişim ve öğrenme. 2. Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2005.
29. Aslan E. Benlik kavramı ve bireyin yaşamındaki etkileri, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi 1992;4:7-14.
30. Çağdaş, A. Anne-baba-çocuk iletişimi. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları, 2003.
31. Alıcıgüzel İ. Çağdaş okulda eğitim ve öğretim. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2001.
32. Başal HA. Gelişim ve psikoloji, Nasıl mutlu ve başarılı bir çocuk yetiştirebiliriz? Bursa: Ekin Yayınları, 2012.
33. Yavuzer H. Çocuk Eğitimi El Kitabı. 6.Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.
34. Yurduşen S. The Effects of mother's parental attitudes on their preschool children's internalizing and externalizing behavior problems: The mediator role of mothers' psychological adjustment, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2004.
35. Nalbantoğlu G. 6 ile 11 yaş arasında çocuklarda görülen ruhsal sorunların annelerin bağlanma düzeyi, çocuk yetiştirme tutumu ve aile işlevleri ile olan ilişkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
36. Sertbaş N. İlköğretim Öğrencilerinde Davranış Problemleri ve Yordayan Değişkenler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2006.
37. Yaman B. Ebeveyn tutumlarının çocukların mizaç özellikleri ve duyu düzenleme becerileri üzerindeki rolü. Yüksek Lisans Tezi, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Bölümü, 2018.
38. Bolattekin A. Anne-babanın bağlanma stilleri, anne-baba tutumları ve çocuklarındaki davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
39. Hock E, Schirtzinger MB. Maternal Separation Anxiety: Its developmental course and relation to maternal mental health. *Child Dev* 1992;63:93-102.
40. Liotti G. Disorganized/disoriented attachment in etiology of the dissociative disorders. *J Dissociation* 1992;5: 196-204.
41. Van Ijzendoorn MH. Adult attachment representations parental responsiveness and infant attachment: A meta-analysis on the predictive validity of the adult attachment interview. *Psychol Bull* 1995;117:382-403.
42. Hazan C, Shaver P. Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987;52:511-524.